

վստահութիւն չունենար, անով ոչ տէրութիւնը ապահով կ'ըլլայ և ոչ ժողովուրդը :

Իրաւունք կ'ըսուի օրինաց հաւաքումը, կամ թէ շատ օրէնքներ մէկտեղ առած :

Երբեմն ալ օրէնքին տուած կամ հաստատած իշխանութիւնն ու ազատութիւններն ալ իրաւունք կ'ըսուին, ինչպէս՝ իրաւունք ստացուածոց, իրաւունք հայրական իշխանութեան, ևն :

Ն Կ Ա Ր Ա Գ Ի Ր

ԹԵԹԵԼԱՄԻՈՒԹԻՒՆ ԴԱՐԴ :

ԱՍ դժար է թեթեամիտ մարդուն սահմանը տալ, որ տաճկերէն ղէճ ղէճ կ'ըսուի : Թեթեամտութիւնը ան բաներէն մէկն է որ աւելի դիւրին է զգալը քան թէ բացատրելը : Ենչափ կ'ընդարձակի աս պակսութեանս սահմանը, որ առաքինութեան մէջ ալ կը մտնէ շատ անգամ. ուր որ ալ մտնէ, անհամ անժուր բան մը կը դարձնէ : Եթեթեամտութիւնը այնչափ ծիծաղելի չըներ զմարդ, որչափ թեթեամտութիւնը : Այեւրոջ հազուած մարդ մը ախորժելի է տեսնողներուն . թեթեամտութիւնը վրան աւելորդ բան մը աւելցնելուն պէս կ'ընէ ծաղրելի : Նարտասանութեան պէս ականջի ու մտքի ախորժելի բան չկայ . բայց մէջը արուեստակութիւն մտնելուն պէս, որ թեթեամտութիւն առաջ կուգայ, կ'ըլլայ չըլլուելու ձանձրալի ու ծիծաղելի բան մը : Եթեթեամտութիւն ալ չըլլայ, բայց թէ որ խօսելու ձեւին կամ հրէմունքին մէջ թեթեամտութեան ցոյց մը մտնէ՝ անախորժ ու ծիծաղելի կ'ըլլայ : Բաղաբաւարութենէ սիրելի բան կայ . բայց թէ որ մէկը չափազանց ձեւերով ու խօսքերով երեցընել ուզէ իր քաղաքավարութիւնը, ծաղրելի կ'ըլլայ :

Ե զգացմունքներէն կ'երեւայ որ

թեթեամտութիւնը ցուցամոլութեան մօտիկ, կամ թէ պզտիկ ցուցամոլութիւն մը պիտի ըլլայ : Երբ ապացոյցը ան է որ մէկը փառաւոր մուշտակ մը հագած ըլլայ, որ վայելուչ ալ վրան յարմարի, իր վիճակին ալ դէմքին ալ պատշաճ՝ որ ախորժելի պիտի ըլլար տեսնողներուն . երբոր ընկերութեան մէջ մտած ատենը՝ մուշտակին վրայ սկսի նայիլ շտկրտելով ու հազալով, ո՞վ կըրնայ ծիծաղը բռնել : Այլ իր ճիւղթ մատին վրայ մատնի մը ունենայ՝ վայելուչ բան մըն է . բայց թէ որ մատնին երեցընելու համար՝ ցուցամատովը բան մը ցուցընելու տեղը՝ ճիւղթ մատովը ցուցընելու ըլլայ, ո՞վ չծիծաղիր : Բաղաբաւար մարդ մը՝ որ ուտելու ատեն ձեռուրները չպըշտրկեր, ու պատառները մանր կը դնէ բերանը, ընկերութեան մէջ ախորժելի բան մըն է . բայց թէ որ մէկը չամիչ ուտելու ատենն ալ չամիչին ձեռք դպցընել չուզէ, ու դանակով պատառաքաղով չամիչը կիսէ, ու կէս կէս բերանը դնէ, ինչ կ'ըսեն տեսնողները : Բայց ասոնք խիստ յայտնի բաներ են, որոնցմով ամենուն կ'երեւայ ընողին թեթեամտութիւնը . անոր համար ալ ասանկ թեթեամիտները հասարակ չեն, մատով կը ցուցուին, ու ամէն մարդ բնականապէս կը զգուշանայ աս բաներէն :

Բայց կայ բարակ թեթեամտութիւն մը որ շատերը ունին, ու աւելի արժանի է գիտողութեան . որչափ ալ բարակ է, այնչափ աւելի ամէն բանի մէջ կը մտնէ, ու մարդուս ամէն կատարելութիւնները, գիտութիւն ըլլայ՝ առաքինութիւն ըլլայ, անախորժ կ'ընէ : Եթեթեամտութեան մարդ մը, որ միանգամայն թեթեամիտ ըլլայ . ամենուն ակնածելի պիտի ըլլար իր գիտութիւններովը . բայց ով որ զինքը ձանձնայ՝ կ'ըսէ . գիտուն մարդ է, բայց ափսոս որ թեթեամիտ է : Ա իրաւ, յանկարծ իրեն բան մը չհարցընես . որչափ գիտութիւն որ ունի, ամենէն մէյմէկ քիչ պատասխանին մէջը փարէնթաղիներով կը խոթէ, որպէս զի իմանաս

իրեն ան բաներն ալ գիտնալը . խօսածը անուշապուր կը դառնայ , ինք ալ ծաղրելի կ'ըլլայ : Այնքալ որենք առաքինի մարդ մը , ուսկից մոլի մարդն ալ ներսուանց կ'ականածէ , ու կը գովէ զինքը . ամենուն սիրելի է , ու իր առաքինութիւնները ապակիի մէջ վառած մոմի պէս կ'երևնան : Բայց ինք զանոնք երեցրնել ուզելուն պէս՝ ոչ ականածութիւն կը մնայ , ոչ առաքինութիւն . կ'ըլլայ ցուցամոլութիւն մը անախորժ ու ծիծաղելի : Աղորմածութենէն գեղեցիկ ու գովելի ինչ առաքինութիւն կայ . բայց թէ որ մէկը իր ողորմած ըլլալը երեցրնելու համար՝ թողու որ աղքատը ետէն գայ , ինքն ալ քսակը ձեռքը՝ մէջը ստակ փնտռելու պէս երկրնցրնէ ողորմութիւն տալը , տեսնողները զինքը թեթևամիտ կանչելէն՝ ի զատ՝ տուած ողորմութիւնն ալ առաքինութիւն չեն սեպեր : Բնական իմացիր ուրիշ ամէն առաքինութիւններն ալ :

(Ժ) Թեթևամիտը կ'ուզէ որ քիչ ատենի մէջ անուն ստանայ . չգիտեր որ քիչ ատենի մէջ ստացուած անունը՝ քիչ ատենի մէջ ալ կը կորսուի : Բնունը շինուածք մըն է , որուն հիմը ամուր ըլլալէն ի զատ՝ պէտք է ալ որ կամաց կամաց շինուի . ապա թէ ոչ , շուտով կը կործանի : (Ժ) Թեթևամիտը շուտ մը փայլել ու երևնալ կ'ուզէ . անոր համար ալ ասուպի մը պէս փայլել ու իյնալ մարիլը մէկ կ'ըլլայ : Չգիտեր որ որչափ իր կատարելութիւնները ծածկել ուզէ , այնչափ աւելի հաճոյ կ'ըլլայ ուրիշներուն ու այնչափ աւելի մեծ կ'երևնան իր կատարելութիւնները : (Ժ) Ե որ մէկը օտար լեզու մը աղէկ չգիտնայ , բայց զինքը գիտցողի տեղ չգնելով՝ հարկի համար խօսած ատենը պակսութիւն մըն ալ ընէ , ներելի կ'ըլլայ . իսկ թեթևամիտը , որ աղէկ գիտցողի մը պէս մէջ կը նետուի , ու իր լեզուագիտութիւնը ցուցնելու համար՝ լեզուին բարակ բաները խօսքի մէջ բանեցրնել կ'ուզէ , որ աղգայինները զրքերու մէջ հազիւ կը բանեցրնեն , կ'ըլլայ ծիծաղելի : (Ժ) Ե որ քիչ մը գիտութիւն սկը-

սեր է սորվիլ , արդէն գիտութեան ծայրը հասածի պէս կը սկսի սորվածը ծախել , զինքը՝ « Ղատոնի Բրիստոտէլի տեղ կը դնէ . ցուցուցածը շատ , ունեցածը քիչ . ասանկներուն աղուէսին առակը կը յարմարի , որ ճամբուն վրայ գեղեցիկ դիմակ մը ընկած տեսնելով՝ ըսաւ . « ատ աղուոր , բայց ափսոս որ ըղեղ չունի » : Բնականները խամ կտրած պտուղ կը նմանին . թէ որ քիչ մը աւելի կենան ծառին վրայ , կամաց կամաց արեւ տեսնեն , երկրին հիւթը քաշեն , հասնին , կակուղնան , կ'ըլլան համով պտուղներ : (Ժ) ջեարին՝ հասունալուն ալ՝ յարդ ու ատեն կ'ուզէ , կ'ըսէ առակը . ատենէն առաջ թէ որ ուտուի , ուտողին բերանը փոթ փոթ կ'ընէ :

(Ժ) Իր ընկերութեան մէջ խելացի ու ծանրաբարոյ կտրիճ մը . իր քաղաքավարութե պարտքը ընելէն ետեւ չնքով շորհքով կը նստի , ուրիշներուն խօսածը մտիկ կ'ընէ . թէ որ խօսք մըն ալ իյնայ իրեն , կամ բան մը հարցընեն , կարճ կերպով մը պատասխանը կուտայ . բայց ան կարճ խօսքին մէջ իր խելքը կ'երևնայ . քիչ խօսելով՝ աւելի խօսած կ'ըլլայ . որչափ որ կը լռէ , այնչափ իր խօսիլը փափաքելի կ'ըլլայ ուրիշներուն . մէկէն ամէնքը մտքերնուն կ'ըսեն , ինչ կը թուած կտրիճ է : Բնդ հակառակն՝ թեթևամիտը խոթէ ընկերութեան մէջ . կը մտնէ շմոնքեր՝ խօսիլ կը սկսի՝ զինքը ճանչցրնելու համար : Յանկարծ թէ որ մէկը իր ուրիշը հարցընէ , կը սկսի իր աղգաբանութիւնն ընել , իր ցեղին մէջ որչափ անուանի մարդ եղեր է՝ անոնց ցանկը կը շինէ . թէ որ քիչ մը երկիր քալեր է , կերպը կը գտնէ՝ իր աշխարհք քալած ըլլալը կ'իմացրնէ . հայրենիքէն դուրս ելլելու է որ մարդս խելք սորվի կ'ըսէ : Բնականով հոն եղողները ամէնքն ալ անխելք կ'ընէ . բայց իր խօսքովն ալ յայտնի կ'ըլլայ որ ինք հայրենիքէն ելլելով ալ խելք մը չէ սորվեր , ու թէ որ մէկը անխելք է , աշխարհք պտըտի ալ՝ անխելք կը մնայ ,

Վասրէտտինին յաւանակին պէս՝ որ շատ անգամ իր հետը Վէապէ գնացեր՝ ու միշտ նոյն յաւանակը մնացեր է : Յանկարծ իր անունը հարցընես , տիտղոսներն ալ մէկտեղ կը զուրցէ . ուսմունքը հարցընես , վարպետներուն վկայութեթղթերը ծոցէն կը հանէ . լեզուներ գիտնալը ցուցընելու համար՝ ամէն գիտցած չգիտցած լեզուներէն խօսքին մէջը կը խառնէ . առականերով ալ՝ ըստ այնմներով ալ իմաստուններու զուրցածը յարմար անյարմար խօսքերով կը զարդարէ : Եւ կարծէ որ ուրիշները զարմանախոն համար իրեն հարցմունքներ կ'ընեն . բայց անոնք զինքը աղէկ մը կշռելէն ետքը՝ թեթեւամտին մէկն է կ'ըսեն : Եւ Եստուած պահէ , մէկուն անունը մէյմը թեթեւամտ չելլէ . թէ որ ծանրութիւն ալ վրան գայ , շատ դժար է որ խելացի մարդու կարգ անցնի , կամ ակնածելի ըլլայ :

Ես պակսութենէս այնչափ աւելի զգուշանալու է , որչափ որ իյնալու վրտանդը շատ է , ու օրինակներն ալ շատ :

*

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՐԶԱԾ Է ԲԷ ԷՐ :

ՆԱՅԻՆ մարդուն մէկը իր կեանքէն ձանձրացած , “ Ես ինչ անտանելի նեղութիւն է որ մարդս կը քաշէ , կ'ըսէ ինքնիրեն . աշխատէ աշխատէ ու վաստըկած ստակդ տուր որ կերակուր գըտնես . քանի մէկ աս նեղութիւնը քաշեմ ” . այնչափ ծոյլ էր որ հացը բերանը տանելու կը դանդաղէր կ'ըսեն : Ես սիկայ օր մը կը կանչէ իր մէկ քանի բարեկամները , “ Եղբար , կ'ըսէ , ալ ես աս աշխարհիս նեղութիւններուն չեմ կրնար դիմանալ . եկէք զիս մատուկի մը մէջ դրէք , տարէք ողջ ողջ թաղեցէք ” : Բարեկամներէն մէկը կ'ըսէ թէ խեղճ մարդը անշուշտ քանի մը օր անօթի կենալէն աշխարհէս ձանձրացեր է . կ'եր-

թայ քիչ մը կերակուր կը բերէ , “ Եկուր աղբար , կեր կշտացիր ” , կ'ըսէ : “ Եւ աղբար , կ'ըսէ ծոյլը . չեմ ուտեր . ըսենք թէ հիմա կերայ կշտացայ . անօթենամ նէ՝ երթալու նորէն ճարելու է , աշխատելու է , ուտելու է , ինչ հարկ կայ . տարէք տարէք զիս թաղեցէք ” : Եւ նային բարեկամներն որ ճար չկայ , թող աս բանս ալ աշխարհիս վրայ ըսած ըլլայ ըսելով՝ կ'առնեն զինքը մատուկի մը մէջ կը դնեն ու ինտմըն տալով կը տանին : Դամբան պառաւ մը կը հանդիպի , “ Ետ ինչ է կ'ըսէ , ծիծաղնիդ ինչ պիտի ըլլայ ” . անոնք ալ կը պատմեն բանը պառաւին : “ Եարդիկ , կ'ըսէ պառաւը , ըսէք ատ ծովին որ իմ ընկերս աս շաբաթ մեռաւ , երկու շտեմարան լեցուն պաքսիմատը մնաց . ան պաքսիմատը իրեն տամ , թող երթայ հինգ տասը տարի թող ուտէ , ետքը Եստուած ողորմած է . ողջ մնայ նէ , Եստուած ուրիշ տեղէ մըն ալ իրեն ապրուստը կը խաւրէ ” : Բարեկամները կը մօտենան մատուկին , “ Ելիր վար իջիր կ'ըսեն . ահա սա տանտիկինը քեզի երկու շտեմարան պաքսիմատ տուաւ , գնա կամաց կամաց կեր ինչուան որ հատնի , ետքը Եստուած ողորմած է . ելիր ” : Եւ քիչ մը կը վերցընէ գըլուխն ու կ'ըսէ . “ Գնացէք հարցուցէք պառաւին որ պաքսիմատը թրջած է թէ չոր ” :

Խոնարհութիւնը զբոյ կը նմանի .

Առանց քաջութեան արժէք մը չունի .
Երբոր լաւութեան մը հետ միանայ ,
Մէկէն տասն անգամ յարգը կ'աւելնայ :

Կարսպոսն անհանգիստ կ'ըլլար մըլուկէն .
Մըմըտաց ինչպէս աղատի ձեռքէն .
Ճըրագը մարեց , ըսաւ , Անըղգամ ,
Գընա մութ տեղը զիս գըտիր տե սնամ :